

The Formation of the Contemporary Carpet Design System in Tabriz: A Study on the Role of University Graduates

Milad Aghli Dizaji^{*}, Abdollah Mirzaei^{}**

Maryam Motafaker Azad^{*}**

Abstract

Tabriz carpets have a systematic structure with traditional components and artistic creativity. Therefore, it is necessary to understand the role of all production factors, including designers, in the aesthetic development of the design and pattern of contemporary Tabriz carpets. In the contemporary era, carpet reproduction is possible by changing and evolving artistic and structural components within the framework of previous traditions and reinterpreting them. This requires the alignment of the traditional and contemporary systematic structure. Therefore, based on contemporary components, the path of the traditional carpet design and production system has changed and has undergone transformation based on the components of the present era. Today, due to the importance of the role of art disciplines in educational centers, the position of carpet production factors in its development is important. The purpose of the present study is to study the role of university graduates in the formation of the contemporary Tabriz carpet design system. Therefore, in order to answer the main question, how do university graduates play a role in the formation of the Tabriz carpet design system today? The subject has been studied with a qualitative and descriptive-analytical method. In this regard, using library and field resources that were conducted by interviewing

^{*} M.A. Student in Carpet Studies, Tabriz Islamic Art University, Iran, mi.aghli@tabriziau.ac.ir

^{**} Associate Professor, Islamic Arts - Carpets, Faculty of Carpets, Tabriz University of Islamic Art, Iran, a.mirzaei@tabriziau.ac.ir

^{***} Assistant Professor, Islamic Arts - Carpets, Faculty of Carpets, Tabriz University of Islamic Art, Iran
(Corresponding Autho), m.motafakker@tabriziau.ac.ir

Date received: 20/04/2025, Date of acceptance: 31/05/2025

graduates, research data have been collected and analyzed. The results of the research show that in the present era, the importance of creativity in various aspects of carpets has led to more attention to educational centers. Given the diversity of designs and motifs of Tabriz carpets, these types of carpets have an organized framework. In the meantime, Tabriz carpets are known for the key role of informed and creative designers in communicating with the audience. Today, the growth and development of Tabriz carpets. Graduates of this artistic field are known as informed and creative designers who have caused the evolution of design and pattern through scientific studies along with experimental training. Therefore, considering the sociological changes and the process of formation of Tabriz carpets, we are witnessing a change in the carpet design system by adding the role of carpet university graduates. The role of these designers as informed designers in the field of carpet studies is more evident by creating diverse and innovative designs. Today, university graduates who are part of the Tabriz carpet designer community are working in this system by taking advantage of university education to develop creative power and also awareness of the rules and principles of traditional design as conscious innovation and artistic creativity. The university education system creates a unified education to train expert and informed designers; because carpet graduates benefit from both scientific and experimental skills. With university education along with practical experience in the market, these designers can play a key role in the contemporary carpet production system with the component of awareness and creativity. Therefore, as conscious and creative designers, they will provide diversity and evolution of the design and role of Tabriz carpet.

Keywords: Contemporary Tabriz carpet, design system, university graduates, education, creativity, evolution.

Introduction

Tabriz carpets are historically known for their rich traditions and regional diversity in design. While the master-apprentice system once dominated the transfer of design knowledge, the emergence of academic programs in carpet studies has introduced a new generation of informed and creative designers. This study addresses how university graduates influence the ongoing transformation of the Tabriz carpet design system

Materials & Methods

The research employed semi-structured interviews with seven university-trained carpet designers active in Tabriz. Participants were selected through purposive sampling, based on their experience and academic background in carpet design. The study also involved a review of literature related to traditional and modern carpet design systems. Results indicate that these graduates possess dual competencies academic knowledge and practical skills—which enable them to integrate traditional motifs with innovative design elements. Their work reflects increased visual diversity, market responsiveness, and conceptual depth.

Discussion & Result

University graduates act as cultural intermediaries, bridging traditional aesthetics with modern artistic sensibilities. Their approach introduces individual design styles and reinterprets classical forms to suit contemporary tastes. While remaining grounded in the principles of Iranian carpet design, these designers adopt flexible, hybrid strategies. The interplay between formal academic instruction and traditional methods (like the master apprentice system) strengthens the design framework and revitalizes the industry.

Conclusion

University-educated carpet designers play a pivotal role in the renewal of Tabriz's carpet design system. Through a balanced application of theoretical understanding and field experience, they contribute to the sustainable evolution of design practices. The collaboration between academic institutions and traditional workshops fosters a design culture that is both rooted in heritage and responsive to the present. Thus, these graduates are essential to the continuity and innovation of the Tabriz carpet tradition.

Bibliography

- Arbabi, B. (2008). Evaluation of classification methods for carpet designs and patterns in Iran. *Goljam*, (11), 57–74. [In Persian].
- Azhand, Y. (2001). The traditional master-apprentice system in Iranian painting. *Honarha-ye Ziba*, (10), 4–12. [In Persian].
- Becker, H. (2023). *Art worlds*, trans. by Khayyati, H. Tehran: Nashr-e Ban. [In Persian].
- Heshmatiradavi, F. (2008). *History of carpet*. Tehran: SAMT. [In Persian].

- Heshmatiradavi, F. (2016). History of carpet: The evolution and transformation of carpet weaving in Iran. Tehran: SAMT. [In Persian].
- Karami, P. (2013). A comparative study and documentation of common coloring and dotting methods in Tabriz and Isfahan carpet maps and the presentation of a design based on these studies (MA thesis). Tabriz Islamic Art University. [In Persian].
- Khorsand Rahimzadeh, M. (2006). Identifying the factors influencing the selection of handwoven carpet studies. *Goljam*, (2), 77–87. [In Persian].
- Mirzaei, A. (2019). The impact of globalization on the identity elements of contemporary Tabriz carpets. *Bagh-e Nazar*, 16(72), 33–40. [In Persian].
- Mirzaei, A. (2020). Examples of visual element changes in contemporary Tabriz carpets. *Nameh-ye Honarhaye Tajassomi va Karbordi*, 13(28), 35–47. [In Persian].
- Mirzaei, A., & Arefpour, F. (2013). Introduction and review of carpet design preparation methods in Tabriz. *Jelve-ye Honar*, (10). [In Persian].
- Mofakker Azad, M. (2023). Analysis of the evolution of pictorial motifs in Golestani Tabriz designs (PhD dissertation). Tabriz Islamic Art University. [In Persian].
- Mofakker Azad, M., & Aghli-Dizaji, M. (2024). A study on contemporary Tabriz carpets through the works of renowned designers (Case study: Master Hedayatollah Hamidzadeh Salari). *Ferdows-e Honar*, 4(15), 6. [In Persian].
- Pournami, J., & Akbari, F. (2018). Comprehensive carpet design education. Tabriz Islamic Art University. [In Persian].
- Rahimpanah, F., & Houshyar, M. (2015). The status and impact of carpet studies in higher education on the economic improvement of Iranian carpet in the contemporary era. *Goljam*, (27), 23–39. [In Persian].
- Rahmati, S. M. H. (2008). Pathology of common carpet designs and innovations in them. *Goljam*, (10), 47–68. [In Persian].
- Shabani Khatib, S. (2008). Pictorial encyclopedia of carpet designs and motifs in Iran. Qom: Sepehr Andisheh Publications. [In Persian].
- Sour-e-Esrafil, S. (2002). Great carpet designers of Iran. Tehran: Peykan Publishing. [In Persian].
- Tajadod, H. (2012). Encyclopedia of handwoven Persian carpet (Vol. 1). Tehran: Islamic Encyclopedia Publications. [In Persian].

مطالعه شکل‌گیری نظام طراحی قالی معاصر تبریز براساس نقش فارغ‌التحصیلان دانشگاهی^۱

میلاد عقلی دیزجی*

عبدالله میرزایی**، مریم متفکرآزاد***

چکیده

قالی تبریز با برخورداری از مولفه‌های سنتی به همراه خلاقیت هنری بر اساس نقش مجموعه عوامل تولید از جمله طراحان شناخته شده است. هدف پژوهش حاضر مطالعه نقش فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در شکل‌گیری نظام طراحی قالی معاصر تبریز است. از این رو در پی پاسخ به این سوال اصلی که امروزه فارغ‌التحصیلان دانشگاهی در شکل‌گیری نظام طراحی قالی تبریز چگونه ایفای نقش می‌نمایند؟ با روش کیفی و شیوه توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و میدانی داده‌های پژوهش گردآوری و مورد تحلیل قرار گرفته‌اند.

نتایج پژوهش نشان می‌دهد قالی تبریز با نقش کلیدی طراحان آگاه و خلاق در ارتباط با مخاطبان شناخته شده است. در نظام آموزش دانشگاهی، فارغ‌التحصیلان رشته فرش از هر دو مهارت علمی و تجربی بهره‌مند می‌شوند. این طراحان با آموزش‌های دانشگاهی به همراه تجربه عملی در بازار، می‌توانند با مولفه آگاهی و خلاقیت در نظام تولید قالی معاصر نقش کلیدی ایفا نمایند. از این رو به عنوان طراحان آگاه و خلاق موجبات تنوع و تحول طرح و نقش قالی تبریز فراهم خواهند نمود. لذا همسویی مبانی نظام طراحی سنتی و دانشگاهی در روند سازمان‌دهی نظام طراحی قالی معاصر موثر خواهد بود.

* دانشجوی کارشناسی ارشد فرش، دانشکده فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران، mi.aghli@tabriziau.ac.ir

** دانشیار هنرهای اسلامی-فرش، دانشکده فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران، a.mirzaei@tabriziau.ac.ir

*** استادیار هنرهای اسلامی-فرش، دانشکده فرش، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، ایران (نویسنده مسئول)،
m.motafakker@tabriziau.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۳۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۱۰

کلیدواژه‌ها: قالی معاصر تبریز، نظام طراحی، فارغ التحصیلان دانشگاهی، آموزش، خلاقیت، تحول.

۱. مقدمه

قالی دستباف با سنتی دیرینه در این مرز و بوم رواج داشته است که با مولفه های هنری و صنعتی شناخته شده است؛ به نحوی که علاوه بر جنبه هنری، از جنبه کاربردی نیز در ایجاد اشتغال و کسب درآمد ارزی جایگاه مهمی دارد. فرش ایرانی جزئی از زندگی ایرانیان بوده است، این نوع زندگی خصوصیات خود را بر جنبه های مختلف طراحیو تولید فرش تحمیل نموده است؛ چنانکه زندگی عشایری و شهری در تولید فرش های کوچک اندازه و بزرگ تأثیر مهمی گذاشته است، تاثیراتی از این نوع را می توان در انتخاب مواد اولیه، اندازه، نوع بافت، رنگ آمیزی و طراحی جستجو کرد که تأثیر مهمی در شناخت و بالطبع نوآوری طراحی فرش دارد. (رحمتی، ۱۳۸۷: ۶۶) در عصر معاصر بازتولید قالی با تغییر و تحول مولفه های هنری و ساختاری در چارچوب ستهای پیشین و بازخوانی آنها میسر است. این امر نیازمند همسویی ساختار نظام مند سنتی و معاصر است. از این رو براساس مولفه های معاصر مسیر نظام سنتی طراحی و تولید قالی تغییر یافته و براساس مولفه های عصر حاضر دچار تحول گردیده است. در این مسیر تنوع زیبایی شناختی طرح و نقش مناطق بافت قابل تامل است. چرا که یکی از مولفه های قالی ایرانی تنوع مناطق بافت می باشد که طرح و نقشه های قالی با مولفه های منطقه ای و شرایط جامعه شناختی نمود یافته است. از میان مناطق مختلف بافت، شهر تبریز از جمله مراکز مهم تولید قالی است که با مولفه سنت گرایسی توام با نوآوری و تحول شناخته شده است. در نظام تولید قالی تبریز وجود مجموعه عوامل تولید و از جمله ساختار نظام مند طراحی نقش کلیدی ایفا می نماید. در ساختار عوامل تولید قالی، نظام طراحی سازمان یافته ای مشهود است که با تداوم زمان موجب شکل گیری مولفه تحول در طرح و نقش قالی معاصر تبریز گردیده است. در این نظام طراحی، طراحان و هنرمندان به عنوان عاملان اصلی در قالی تبریز شناخته شده اند. چرا که جایگاه قالی تبریز با تنوع طرح و نقش به دلیل وجود طراحان آگاه و آشنا به اصول طراحی قالی ایرانی است. طراحان با بهره مندی از اصول سنتی و پایبندی به ستهای قالی ایرانی موجبات ایجاد نظام طراحی قدرتمند در قالی تبریز گردیده و همچنین با بروزرسانی آنها، موجبات تحول قالی تبریز را فراهم نموده اند. لذا از جمله ملزومات نظام قدرتمند طراحی، شناخت و آگاهی

عوامل موثر در آن از جمله طراحان می‌باشند. در عصر معاصر این مولفه با برقراری ارتباط میان طراحان سنتی و مراکز آموزشی رخ می‌نماید. از این رو امروزه با افزوده شدن مراکز آموزشی و دانشگاهی به عنوان بخش مهمی از مجموعه عوامل تولید قالی، می‌توان باز تعریفی از ساختار نظام مند طراحی قالی را براساس مولفه‌های معاصر ارائه نمود. قالی ایرانی هنر- صنعتی است که در عصر معاصر اهمیت نقش مراکز آموزشی در شناخت آن دوچندان است. چرا که بازتولید قالی برطبق سلايق امروزی نیازمند طراحان و هنرمندان آگاه از منظر مطالعات دانشگاهی است. پس در نتیجه یکی از برنامه‌های بنیادی و جامع که می‌تواند ضامن بقاء، گسترش و رونق این هنر-صنعت گردد؛ مراکز آموزش عالی است که در سال ۱۳۷۵ آموزش عالی کشورمان رشته فرش را تاسیس کرد (خوهرسندر حیم‌زاده، ۱۳۸۵: ۷۷) به همین سبب لزوم توجه به رشته دانشگاهی فرش از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ که علاوه بر جنبه‌های هنری و عامه‌پسند، حفظ اصالت‌ها و هویت ملی و فرهنگی، وجوه ارزش افزوده بالا، ایجاد اشتغال و ارتزاق در مناطق مختلف شهری، روستایی، عشایری نیز از دستاوردهای این رشته هنری محسوب می‌شود. هدف از سیستم آموزش دانشگاهی هنر قالی ایرانی تربیت نیروی متخصص آشنا به مبانی نظری و عملی قالی است. لذا نقش فارغ التحصیلان این رشته هنری در شکل‌گیری نظام طراحی قالی ایرانی حائز اهمیت است. از این رو با پرورش نیروی کار و طراح آموزش دیده دانشگاهی با عنوان فارغ التحصیلان دانشگاهی در بازار کار و مجموعه‌های تولید قالی سعی خواهد شد روند همسازی غیر و تحولات عصر معاصر با اصول و طرح‌های سنتی قالی ایران رخ نماید. مسئله اصلی این پژوهش مطالعه نظام طراحی قالی معاصر تبریز براساس نقش فارغ‌التحصیلان دانشگاهی است. در این راستا چگونگی بروزرسانی قالی معاصر بر مبنای ساختار سنتی و نوع تعامل این افراد با سایر عوامل نظام طراحی قالی تبریز حائز اهمیت است. بنابراین با طرح این مسئله و پاسخ به سوالات پژوهش در این راستا عوامل مهم تاثیرگذار در بهبود مولفه‌های طرح و نقش قالی تبریز مورد مطالعه قرار خواهند گرفت.

۲. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کیفی بوده که با روش توصیفی-تحلیلی انجام گرفته است. جمع‌آوری داده‌ها در دو بخش نظری و میدانی صورت گرفته است. که در بخش نظری، اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه‌ای شامل مقالات، کتاب‌ها و پایان‌نامه‌های مرتبط با

نظام طراحی قالی تبریز و آموزش دانشگاهی جمع‌آوری شده و در بخش میدانی، از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته با طراحان قالی فارغ‌التحصیل دانشگاهی رشته فرش که در حوزه طراحی قالی تبریز مشغول به فعالیت می‌باشند. روش نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شده که تا افرادی مورد انتخاب قرار گیرند که دارای اطلاعات کافی و تجربه عملی در طراحی قالی معاصر تبریز باشند. در نهایت از میان جامعه آماری فارغ‌التحصیلان رشته فرش، ۷ نفر از طراحان به عنوان موارد مطالعاتی مورد هدف این تحقیق انتخاب شدند. نحوه گزینش و انتخاب هنرمندان و طراحان مصاحبه شونده با توجه به ویژگی‌های زیر صورت پذیرفته است: ۱- حداقل ۵ سال سابقه طراحی قالی در حوزه میدانی (دفتر طراحی، شرکت‌ها، کارگاه‌ها و...) ۲- داشتن تحصیلات دانشگاهی در رشته فرش (در یکی از مقاطع تحصیلی کارشناسی یا کارشناسی ارشد) ۳- مشارکت در تولیدات قالی تبریز یا برگزاری نمایشگاه‌ها ۳- آمادگی فرد برای همکاری در انجام مصاحبه. در این راستا ابزار گردآوری داده‌ها، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته شامل سوالات باز در حوزه‌هایی چون شیوه طراحی، تاثیر آموزش دانشگاهی، ارتباط با نظام سنتی طراحی و دیدگاه نسبت به نوآوری و خلاقیت بوده است.

۳. پیشینه پژوهش

شناخت موضوعات پیرامونی قالی تبریز با مطالعه کتب و مقالات مرتبط میسر است. در این زمینه می‌توان به مطالعه کتب هنری و مقالات مرتبط با قالی تبریز و مباحث پیرامونی چون فارغ‌التحصیلان قالی و نظام طراحی قالی تبریز اشاره نمود. در مورد قالی تبریز می‌توان به پژوهش متفکرآزاد و عقلی (۱۴۰۳) با عنوان «مطالعه قالی معاصر تبریز با معرفی و بررسی آثار طراحان بنام (مطالعه موردی: استاد هدایت‌الله حمیدزاده سالاری)» می‌توان اشاره کرد که با بررسی نقش طراحان در تحول قالی معاصر تبریز، نشان دادند که سبک شخصی اساتید طراح قالی با تلفیق عناصر سنتی (مانند نقوش اسلیمی) و نوآوری‌های معاصر (نظیر طراحی غیر قرینه و استفاده از گل‌فرنگ‌های طبیعت‌گرا) چارچوبی جدید در زیبایی‌شناسی ایجاد کرده است، این پژوهش بر این نکته تاکید دارد که کاربرد نقشمایه‌های تجریدی در کنار عناصر طبیعت‌گرا و عدم تقید به قرینه‌سازی کلاسیک، نشان دهنده رویکردی است که هم به هویت تاریخی قالی تبریز وفادار است و هم پاسخی به سلیقه‌های نوین بازار محسوب می‌گردد. در مورد فارغ‌التحصیلان دانشگاهی می‌توان به مقاله شاهرودی (۱۴۰۱)

تحت عنوان «علل گرایش فارغ التحصیلان رشته های هنری به تحصیلات تکمیلی در ایران از دیدگاه تحلیل لایه ای علت ها» اشاره نمود. در نتیجه این پژوهش سه عامل اولیه موثر در گرایش فارغ التحصیلان رشته هنر به تحصیلات تکمیلی چون عوامل گفتمان، اقتصادی و فرهنگی مورد توجه است. در ادامه تاثیر آموزش بر طراحان و شیوه های یادگیری طراحی در نظام طراحی تبریز می‌توان از پژوهش میرزایی (۱۳۹۹) با عنوان «تبیین جامعه شناسی نقش نظام آموزش در تغییر الگوهای کنش طراحان قالی» یاد کرد که در نتیجه به علت عدم تکمیل چرخه آموزش طراحان قالی تبریز و پویایی فرآیندهای جامعه پذیری آنان، میزان دسترسی این افراد به انواع قواعد و قراردادهای لازم برای کنش طراحی قالی نیز متفاوت است. همچنین میرزایی (۱۳۹۹) در پژوهش دیگری با عنوان «مصادیق تغییر در مولفه های بصری قالیهای معاصر تبریز» به شناسایی و ارزیابی وضعیت طراحی و رنگ بندی قالی های معاصر تبریز پرداخته که نتایج نشان دهنده وجود تغییرات مغایر با اصول و مبانی طراحی قالی ایران در قالی های معاصر تبریز بوده است و واقع گرایی در طراحی و رنگ آمیزی نقوش در اشکال مختلف از ویژگی های نوظهور قالی های تبریز می‌باشد. در ادامه رحیم پناه و هوشیار (۱۳۹۴) در مقاله ای تحت عنوان «جایگاه و میزان تاثیر رشته دانشگاهی فرش در بهبود اقتصادی فرش ایران در دوران معاصر» به مطالعه اهمیت رشته دانشگاهی فرش در روند اجرای طرح هایی با سلايق روز تاکید دارد. از این رو براساس نتایج به دست آمده از سرفصل این رشته با گرایش طراحی، دانش آموختگان در زمینه های مختلف طراحی و رنگ آمیزی انواع نقوش قالی، به صورت علمی و با تکنولوژی جدید، با مهارت لازم اعم از طراحی، رنگ آمیزی می توانند یک طراح، مشاور و سایر موارد در زمینه های مختلف باشند. در ادامه میرزایی (۱۳۹۸) در پژوهش دیگری با عنوان «تاثیر جهانی شدن بر مولفه های هویتی قالی معاصر تبریز» به بررسی تغییرات ساختاری و محتوایی قالی این شهر در پی ادغام آن در شبکه جهانی تجارت کالاهای فرهنگی پرداخته و دریافته که جهانی شدن موجب تغییرات گسترده در مولفه های بصری، فنی و کارکردی شده است و در ادامه بر نقش کمرنگ شدن نظام استاد-شاگردی و فقدان دسترسی طراحان به منابع اصیل طراحی سستی به عنوان تشدیدکننده و شتاب دهنده این تغییرات تاکید دارد، وی راهکار اصلی را در تقویت آموزش طراحان مبتنی بر اصول طراحی سستی و افزایش آگاهی آنان از هویت فرهنگی دانست تا در تعامل با بازار جهانی، اصالت قالی تبریز حفظ گردد. در ادامه رحیم پناه و هوشیار (۱۳۹۴) در مقاله ای تحت عنوان «جایگاه و میزان تاثیر رشته دانشگاهی فرش

در بهبود اقتصادی فرش ایران در دوران معاصر» به مطالعه اهمیت رشته دانشگاهی فرش در روند اجرای طرح هایی با سلايق روز تاكيد دارد. از اين رو براساس نتايج به دست آمده از سرفصل اين رشته با گرايش طراحي، دانش آموختگان در زمينه هاي مختلف طراحي و رنگ آميزي انواع نقوش قالي، به صورت علمي و با تكنولوجي جديد، با مهارت لازم اعم از طراحي، رنگ آميزي مي توانند يك طراح، مشاور و ساير موارد در زمينه هاي مختلف باشند. پژوهش رحيمزاده (۱۳۸۵) با عنوان «شناخت عوامل موثر بر انتخاب رشته فرش دستبافت» به اين نتيجه رسيده است كه قوي ترين عامل موثر بر انتخاب رشته خصوصيات فردی (علايق، گرايش ها و...) و پس از آن عوامل اجتماعي و خانوادگي (ارزش هاي اجتماعي و فضاي زندگي) و سپس عوامل اقتصادي در افق آينده (كسب درآمد و اشتغال) است. پيامد اين كار، تنوع در كنش هاي طراحان و انحراف از مباني سنتي طراحي قالي است. در زمينه اهميت نوآوري در فرش، رحمتي (۱۳۸۷) در مقاله ي «آسيب شناسي طراحي فرش هاي رايج و نوآوري در آنها» به مطالعه اصول و مباني هنر هاي تجسمي، خصوصيات اصلي و ثابت نقشه هاي اصلي شناسايي گردد تا بتوان طرح هاي جديد را آسيب شناسي نمود. در نتيجه اين بررسي نشان مي دهد كه عيوب فرش هاي ناموفق جديد، ناشي از نارسايي فرهنگي، ضعف طراحي، تركيب بندي و پيكر بندي آنهاست. در ادامه مي توان به پژوهش خورسندر حيمزاده (۱۳۸۵) با عنوان «شناخت عوامل موثر بر انتخاب رشته فرش دستبافت» اشاره كرد كه در نهايت به اين نتيجه رسيده است كه قوي ترين عامل موثر بر انتخاب رشته خصوصيات فردی (علايق، گرايش ها و...) و پس از آن عوامل اجتماعي و خانوادگي (ارزش هاي اجتماعي و فضاي زندگي) و سپس عوامل اقتصادي در افق آينده (كسب درآمد و اشتغال) است. پيامد اين كار، تنوع در كنش هاي طراحان و انحراف از مباني سنتي طراحي قالي است. صوراسرافيل (۱۳۸۱) در كتاب خود تحت عنوان «طراحان بزرگ فرش ايران» به اهميت قالي تبريز اشاره كرده است، اينكه قاليبافي تبريز در كنار اصفهان از اعتبار ويژه اي برخوردار است. بافت انواع فرش هاي سنتي با طرح ها و رنگ هاي بديع و زيبا و تابلو هاي هنرمندانه كه چيزي از تصوير كم ندارند، نمايشگر اوج تسلط طراحان و بافندگان بر فن بافت فرش است. با مطالعه مطالب فوق و ساير تحقيقات انجام گرفته حول محور موضوعات مرتبط با اين پژوهش، موارد ذكر شده به طور كلي و موردی به موضوع پرداخته اند، پژوهش حاضر بر آن است جايگاه فارغ التحصيلان فرش را در نظام طراحي قالي معاصر تبريز مشخص نمايد؛ لذا پژوهشي

منطقه ای است که مرتبط با یکی از مراکز مهم فرش بافی ایران می باشد. نتیجه حاصل در تحول و نوآوری قالی معاصر نقش بسزایی ایفا خواهد نمود. از نتایج بدست آمده این تحقیق می‌توان در ویرایش یا اصلاح سرفصل آموزشی رشته فرش و متناسب‌سازی آن با نیاز بازار اقدام نمود. همچنین در بهبود روند شکل‌گیری قالی معاصر تبریز با همسویی میان فارغ التحصیلان دانشگاهی و نظام سنتی بازار فرش موثر واقع خواهد شد.

۴. قالی تبریز

شهر تبریز یکی از کانون‌های اصلی تولید (طراحی، بافت) قالی ایرانی است. به نحوی که طبق طبقه‌بندیهای انجام یافته تعداد قابل توجهی از قالی‌های نفیس ایرانی که زمان بافتشان به دوره صفوی باز می‌گردد و امروزه در بسیاری از موزه‌های ایران و جهان به نمایش درآمده‌اند، متعلق به این شهر می‌باشند. (حشمتی رضوی، ۱۳۹۵: ۲۵) این موضوع گویای تنوع طرح و نقش قالی تبریز است. پس از رکود ایجاد شده در روند تولید قالی ایرانی، در دوره قاجار شهر تبریز با پیشتازی در تجارت و تولید قالی موجب احیا دوباره این هنر-صنعت گشت. از سویی علاوه بر اینکه نقش قالی تبریز در روند تولید قالی ایرانی حائز اهمیت است، قالی این شهر از گذشته یکی از کالاهای صادراتی کشور بوده است؛ به صورتی که صدور فرش تبریز تا پیش از جنگ جهانی دوم به آمریکا کمتر و به اروپا بیشتر بوده است. (حشمتی رضوی، ۱۳۸۷: ۵۸) لذا با توجه به پیشینه قالی تبریز سیر تحول قالی تبریز از گذشته تا سده اخیر با تنوع طرح و نقشمایه‌ها مشهود است. در این میان اهمیت طرح و نقش قالی به آن میزان مهم است که برخی کارشناسان جنبه‌های هنری قالی ایرانی را مدیون طرح و نقش آن می‌دانند که نشأت گرفته از فرهنگ قومی و هویت ملی به واسطه ذهن خلاق هنرمندان طراح می‌باشد. طرح و نقش پشته‌واره فرهنگی و هویتی قالی دستبافت را با خود همراه دارد. بنابراین مطالعه و شناخت عمیق و همه‌جانبه قالی می‌تواند به هویت بخشی و استحکام مبانی نظری و هنری قالی ایرانی کمک شایانی بکند. از آنجا که قالی کالایی است که با فرهنگ مردم عجین شده است. هر منطقه با توجه به فرهنگ و موقعیت خود قالی مختص به منطقه خود را داراست. لذا قالی ایرانی با مولفه تنوع مناطق بافت از تنوع نظام طراحی برخوردار می‌باشد. مطالعه ابعاد هنری قالی دستبافت ایرانی اغلب حول محور طرح و نقش زیبای آن صورت می‌گیرد؛ این طرح‌ها که طی قرون و اعصار شکل گرفته و نمود فعلی خود را یافته است، به شیوه‌های مختلف به نسل‌های پس از خود

منتقل شده‌اند (میرزایی و عارف پور، ۱۳۹۲: ۷۷). لذا یکی از این مناطق برخوردار از تنوع و دگرگونی در طرح و نقش قالی، شهر تبریز است. نوگرایی و نوآوری مولفه بارز قالی تبریز است؛ علت آن بدین سبب است که شیوه‌های طرح و رنگ هیچگاه در این شهر ثابت نبوده و همواره در حال تغییر و دگرگونی است. با مطالعه ساختار قالی تبریز می‌توان ساختاری نظام مند در مجموعه عوامل تولید قالی این شهر مشاهده نمود؛ که زمینه شکل‌گیری تحول زیبایی شناختی طرح و نقش در قالی تبریز را فراهم نموده است. چرا که این تحول بر اساس نقش عوامل تولید شکل پذیرفته است. در شکل‌گیری قالی تبریز طراحان، بافندگان، رفوگران، تولید کنندگان و... مجموعه عواملی هستند که نقش داشته‌اند. با همکاری این گروه روند تحول قالی تبریز شکل پذیرفته است. اما جایگاهی که عامل قانونی را در تولید قالی بر عهده داشته است طراحان قالی می‌باشند (میرزایی، ۱۳۹۹: ۸۳). علی‌رغم اینکه فرایند تولید آثار هنری به طیفی از دست‌اندرکاران بستگی دارد و نیازمند همکاری و همفکری مجموعه‌ای از عوامل انسانی، فنی و سایرین است و در صورت حذف هر یک از این عوامل فرایند تولید اثر هنری با اختلال مواجه می‌گردد اما جایگاه هنرمند به کسی اعطا می‌شود که

برخی فعالیت‌هایی را که برای تولید شکلی از هنر ضروری است فعالیت‌هایی را که برای تولید شکلی از هنر ضروری است فعالیت‌هایی «هنری» تلقی می‌کنند که مستلزم حساسیت یا موهبت‌های خاص یک هنرمند است. علاوه بر این، از نظر آن‌ها این فعالیت‌ها، فعالیت‌های قانونی هنرمند بوده و وجودشان ضروری است تا اثر مورد نظر را به اثری هنری تبدیل کنند و عنوان هنرمند را خاص کسانی می‌دانند که فعالیت‌های قانونی را انجام می‌دهند (بکر، ۱۴۰۲: ۴۹).

۵. بحث و یافته‌های پژوهش

۱.۵ طرح و نقش قالی تبریز

از نظر اغلب کارشناسان جنبه هنری قالی ایرانی که برخاسته از فرهنگ قومی و هویت دینی و ملی است، مدیون طرح و نقش آن بوده که به واسطه ذهن خلاق هنرمندان طراح به تصویر کشیده شده است. از آنجا که طرح و نقش پشتوانه فرهنگی و هویتی قالی را با خود به همراه دارد؛ لذا تنوع طرح و نقش دست‌بافته‌های ایرانی به حدی است که آن را قوی‌ترین و محکم‌ترین عامل اعتبار هنری این آثار می‌شمارند (اربابی، ۱۳۸۷: ۵۸). یکی از

دلایل اصلی شهرت قالی‌های ایرانی در تمامی ادوار (گذشته تا زمان حال) تنوع طرح و نقشمایه‌ها است. چرا که این دو عنصر عامل پیوند قالی با سایر هنرها بوده و در هنرهایی همچون تذهیب، نگارگری، کاشیکاری، منبت، معرق و قلم‌زنی نیز رواج دارد (پورنامی و اکبری، ۱۳۹۷: مقدمه). مولفه بارز قالی تبریز، طرح و نقش آن است که قالی‌های تولیدی این شهر در تطبیق طرح و رنگ خود با سلیقه بازار، شهره هستند. تبعیت از سلیقه بازار و تلاش برای برآورده کردن نیاز مشتری با تغییر مدام در طرح و رنگ قالی‌ها، سبب شده است تا سبک‌های طراحی فرش این شهر در نقطه مقابل طرح‌های سنتی سایر مناطق (اصفهان) قرار گیرند (میرزایی و عارف‌پور، ۱۳۹۲: ۷۹). لذا عمده شهرت قالی تبریز، در ساختار طرح و رنگ آن است که همواره در پی برآورد سلیقه و خواست مصرف‌کنندگان و بازار بوده است. این امر سبب تغییر مدام در قالی‌های تبریز شده است. مسئله دیگری که در طراحی امروز نقشه‌های فرش تبریز وجود دارد آن است که به ظاهر طراحی و رنگ تا حدودی جنبه ذوق‌آزمایی شخصی پیدا کرده است و بر اساس ذوق و استعداد و توانایی تعدادی هنرمند و یا تحت تاثیر شیوه آنها خلق می‌شود. (صوراسرافیل، ۱۳۸۱: ۴۱۱) همچنین به دلیل موقعیت جغرافیایی و تجاری شهر تبریز و بهره‌مندی از تجار خبره، این تغییر و نوآوری در طرح و رنگ فرش به دنبال اقناع سلیقه مصرف‌کنندگان خارجی بوده است. از این رو طبق روند مصاحبه پژوهش طراحی بر این امر تاکید داشته‌اند؛ در صورتی که طرح‌ها و رنگهای به کار رفته در قالی‌ها، از خلاقیت و نوآوری بی بهره باشند، مطلوب بازار فرش نبوده و به فروش نمی‌رسند. لذا ساختار طرح و نقش‌پردازی قالی تبریز به عنوان نمونه‌های تغییر و تحول و نوآوری در زمینه فرش محسوب می‌شوند که رعایت اصول طراحی کلاسیک ایرانی نیاز ضروری جهت ایجاد تعادل بصری در این فرش‌ها می‌باشد. همچنین تنوع و خلاقیت در رنگبندی و تعداد رنگ بالا امروزه از ویژگی‌های قالی تبریز می‌باشد (کرمی، ۱۳۹۷: ۵۸-۵۹).

جدول ۱. مولفه های تنوع در طرح و نقش قالی تبریز،

	
تصویر ۱، طرح قالی گلستانی، نقشمایه های طبیعت گرا، ابعاد: ۳۰۰*۴۰۰، رجشمار: ۶۰ رج طراح: پیرایش، ماخذ: نگارندگان	تصویر ۲، طرح لچکوترنج، نقشمایه های تجریدی، ابعاد: ۱۵۰*۲۵۰، رجشمار: ۵۰ رج، طراح: سالاری، ماخذ: نگارندگان
	
تصویر ۳، طرح لچکوترنج، تلفیق طبیعت گرا و تجریدی، ابعاد: ۲۰۰*۳۰۰، رجشمار: ۵۵ رج، طراح: قانعی، ماخذ: نگارندگان	تصویر ۴، طرح لچکوترنج، تنالیت رنگی در متن به جای نقش اندازی، ابعاد: ۲۵۰*۳۵۰، رجشمار: ۸۰ رج، طراح: نوین فر، ماخذ: نگارندگان
	
تصویر ۵، طرح دایره، عدم تناسب در اندازه نقوش، ابعاد: ۱۵۰*۱۵۰، رجشمار: ۵۰ رج، طراح: علیا، ماخذ: نگارندگان	تصویر ۶، طرح لچکوترنج، کثرت سایه پردازی، ابعاد: ۲۰۰*۳۰۰، رجشمار: ۵۵ رج، طراح: ترقی، ماخذ: نگارندگان

	
تصویر ۷، طرح تلفیقی، رجشمار بالا و طرافت بافت، ابعاد: ۳۰۰*۴۰۰، رجشمار: ۱۲۰ رج، طراح: قره‌باغی، ماخذ: نگارندگان.	تصویر ۸، طرح لچک‌وترنج، عدم قرینه‌سازی نقوش، نقوش سستی بدون قرینه، ابعاد: ۱۵۰*۲۵۰، رجشمار: ۵۰ رج، طراح: علیا، ماخذ: نگارندگان

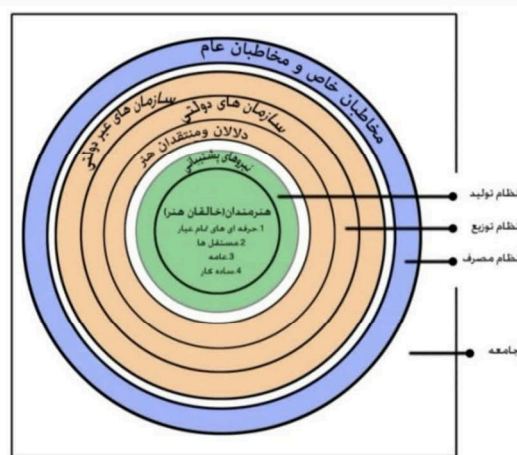
ماخذ: نگارندگان.

در این میان لزوم توجه به نقش طراحان در ارتباط با تنوع طرح و نقش قالی تبریز بر طبق سلاطین مخاطبان امروزی حائز اهمیت است. مطالعه نقش طراحان قالی در جهت دهی و هویت بخشی به نظام طراحی قالی تبریز نشان می‌دهد که هرگونه پژوهشی در تبیین دلایل تغییر در این نظام، ناگزیر از توجه به فرآیندهای جامعه‌پذیری این عاملان است (میرزایی، ۱۳۹۹: ۸۳).

۲.۵ طراحان قالی تبریز

ساختار قالی ایرانی بر پایه طرح و نقشی بنا نهاده شده که توسط هنرمندان و طراحان اجرا گردیده است. در میان عوامل اصلی شکل‌گیری ساختار فرمی قالی، اولین قدم در بهبود کیفیت آن، اجرا کردن و اندیشه خوب است که با جلوه تصویری به صورت طراحی نمود پیدا می‌کند. طراحی به عنوان یکی از ارکان چهارگانه ارزیابی کیفی فرش به همراه رنگ پردازی، مواد اولیه و بافت شناخته می‌شود که تحت تأثیر فرهنگ بومی شکل می‌پذیرد. از آنجا که هویت فرهنگی یک قوم در طرح‌ها و نقش‌مایه‌های قالی آن منطقه نمایان است، این امر به دست هنرمندان طراح رقم می‌خورد و نشانگر اهمیت نقش طراحان است (شعبانی خطیب، ۱۳۸۷: ۷-۹). نقش طراحان در سیر تکامل قالی ایرانی از ادوار ابتدایی قبل و بعد از اسلام نمایان می‌باشد؛ به نحوی که «اثر حضور هنرمندان طراح را در نمونه‌های ظریف پراذین دوره ساسانی می‌توان به خوبی حس کرد» (تجدد، ۱۳۹۱: ۳۷۶). از این رو قالی مناطق مختلف از جمله قالی تبریز نیز براساس نظامی سازمان یافته از نقش عوامل

مختلف تولید از جمله طراحان شکل پذیرفته است. این نظام سستی تولید شامل مجموعه عواملی همچون طراحان، بافندگان، تولیدکنندگان و.. است که در نهایت نقش هر یک از این عوامل در ساختار زیبایی‌شناختی قالی تبریز نمایان است. از این رو نقش اساسی و مهم طراحان به عنوان مجریان اصلی قالی تبریز نمود بارزی دارد. چرا که از جمله علل معروفیت و تحول قالی تبریز تعامل و همفکری میان طراحان با سایر عوامل تولید است که در نهایت طراحان تحت تاثیر سلايق و نیازهای مخاطبان هنری، اثر هنری را تولید نموده و مخاطبان نیز تحت تاثیر مولفه های هنری و شرایط پیرامونی مورد نظر هنرمندان و طراحان مجذوب اثر هنری می‌شود. بنابراین در نهایت همه این عوامل نظام تولید از سویی تحت تاثیر و از سویی نیز تاثیرگذار بر سلايق مخاطبان هستند (متفکر آزاد، ۱۴۰۲: ۳۰). در عصر معاصر به دلیل تغییر و تحولات جامعه شناختی، شاهد تغییر در ساختار طرح و نقش قالی تبریز هستیم، مطالعه نظام کنونی تولید و صادرات قالی تبریز نیز نشان می‌دهد که گرچه ساختارهایی مقیدکننده، سوار بر امواج مدرنیته و جهانی شدن بر طراحان قالی تبریز فشار آورده و دامنه انتخاب و اختیار آنها را محدود می‌سازند، ولی طراحان قالی نیز به مثابه عاملان برخوردار از قوه تعقل و تفکر، در صورت برخورداری از قدرت کافی، هم در انتخاب آگاهانه خود از میان گزینه های موجود و هم در بازیابی کنش های خویش می‌توانند نقش داشته باشند (میرزایی، ۱۳۹۸: ۳۹). در این مسیر نقش طراحان همچنان چشمگیر است به نحوی که ساختار قالی معاصر تبریز همانطوری که نظریه پژوهشگران معاصر همچون هوارد بکر که به تعریف دنیای هنر پرداخته و بر اهمیت جایگاه هنرمندان تاکید دارد، همچنان بر نقش اصلی طراحان استوار است. فلذا امروزه نیز نقش طراحان همواره به عنوان عامل اصلی پررنگ می‌باشد. وجود این تنوع و تحول در طرح و نقش مدیون ذوق و خلاقیت هنرمندان طراح قالی می‌باشد که با ذوق و استعداد هنری خویش و با بهره‌گیری از آموزش سعی در خلاقیت و نوآوری در ایجاد تنوع و تحول در طرح و نقش قالی معاصر تبریز کرده‌اند.

جدول ۲. مدل شماتیک دنیای هنر و جایگاه هنرمندان در آن

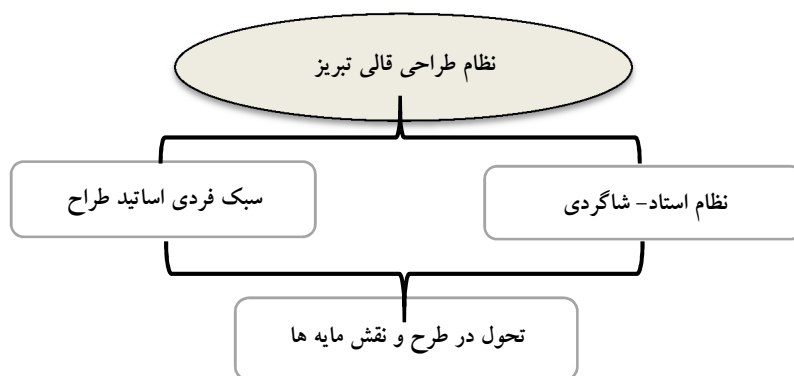
ماخذ: راودراد، ۱۳۹۴: ۶۰

همانطوری که جدول شماره (۲) در مدل شماتیک دنیای هنر جایگاه تاثیرگذار هنرمندان مشخص می باشد، بر این اساس در قالی معاصر تبریز تاکید بر جایگاه طراحان در تحول قالی دارد. که در روند پژوهش حاضر نیز با مطالعه نمونه طرح و نقشه قالی های موجود در بازار تبریز به همراه تاکید افراد متخصص در مصاحبه میدانی، بر مولفه اصلی طراحان قالی تبریز یعنی شناخت و پایداری به سنتهای پیشین تاکید شده است. امروزه نیز سعی در پایداری بر سنتهای دینی- ملی مشهود است، ولی این امر موجب رکود قالی این شهر نشده است؛ بلکه طراحان قالی با استفاده از آگاهی و شناخت اصول سنتی به همراه شناخت سلايق روز و روزرسانی اطلاعات شخصی خویش همواره مسیر تحول قالی تبریز را هموار ساخته اند. این امر موجب شکل‌گیری «سبک فردی» در قالی تبریز گردیده است. به عبارتی هر طراح با ایجاد تنوع در طرح و نقش قالی موجب ایجاد مجموعه متنوعی از قالی تبریز گردیده است.

از آنجا که تقریباً همه فرش های امروزی براساس طرح و نقشه بافته می شوند، نیاز گسترده و سلیقه های مختلف در دنیای معاصر بازنگری و تجدید نظر بر طرح ها و نقشه های موجود به صورت بالقوه یا بالفعل براساس طرح های اصیل سنتی و فرهنگ ایران لازم بوده و هست (شعبانی، ۱۳۸۷: ۷).

۳.۵ نقش طراحان در قالی تبریز

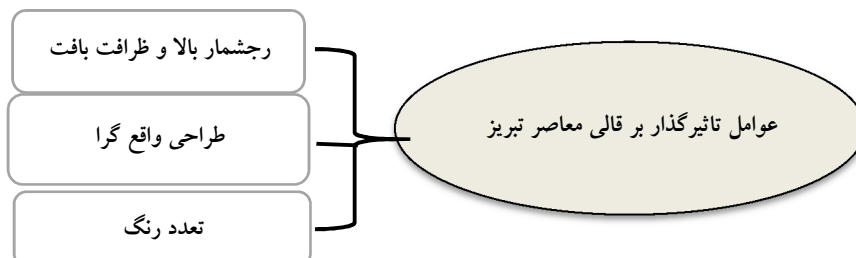
نکته حائز اهمیت پابندی طراحان قالی تبریز به اصول نظام طراحی است که هر چند از ذوق و خلاقیت در طراحی خویش بهره می‌برند، اما خود را مقید به رعایت برخی قوانین می‌کنند و در چارچوب همین قوانین یا قاعده‌ها فعالیت می‌کنند. به نحوی که از این قواعد و قوانین با عنوان «نظام طراحی قالی» یاد می‌کنیم. این نظام همیشه در حال آموزش و تربیت افرادی است که بتواند تحت قوانین و قاعده‌های از پیش تعیین شده فعالیت نمایند. از این رو برطبق نظر اکثریت افراد مصاحبه شونده، طراحان تبریز با سپری نمودن آموزش استاد-شاگردی در طول سالیان متمادی نزد اساتید برجسته این فن و آموزش مرحله به مرحله نظام طراحی تبریز، مسیر تحول را نیز سپری نموده‌اند. در این مسیر با شناخت سبک‌های اساتید تبریز که مولفه بارز قالی تبریز است، خود نیز سبک مخصوص به خود را ایجاد نموده و به عبارتی «صاحب سبک فردی» در قالی تبریز می‌باشند. این روند به نحوی بارز است که نظام طراحی قدرتمندی با حضور اساتید برجسته به صورت استاد-شاگردی شکل پذیرفته است. به نحوی که بیشتر عناوین قالی تبریز با نام طراحان آن شناخته شده و البته مولفه بارز قالی تبریز به شمار می‌آید؛ از آن جمله طرح نامی، طرح قره باغی، طرح سالاری، طرح خیابانی و سایر اساتید صاحب سبک معروف می‌باشند. به نقل از طراحان تبریزی که خود نیز صاحب سبک فردی می‌باشند، در نظام طراحی قالی تبریز به تعداد طراحان مبتکر و خلاق تبریزی، طرح قالی وجود دارد که نشانگر تنوع و تحول ساختار قالی این شهر می‌باشد.

نمودار ۱. نظام طراحی قالی تبریز

ماخذ: نگارندگان

لذا تاکید بر این نکته داشته که استفاده از طرح‌ها و نقشمایه‌های مورد پسند مخاطبان امروزی به عبارتی «بازارپسند» رواج یافته است. طراحان تبریزی طرح‌های متنوع با نقشمایه‌های طبیعت‌گرایی همچون گل‌فرنگ با سایه‌پردازی دقیق از تیرگی به روشنی و کیفیت سه بعدی را به سبک خویش طراحی می‌نمایند. چرا که استفاده از سایه‌پردازی‌های از تیرگی به روشنی بافندگان را مجبور به استفاده از ابریشم در گرده‌های قالی می‌نماید. پس در نتیجه بافندگان تبریزی در بافت قالی ابریشمی نیز صاحب مهارت هستند (رضوی، ۱۳۸۷: ۲۶). از این رو در روند مصاحبه پژوهش حاضر تاکید بر این نکته حائز اهمیت بوده که تنوع در طرح قالی تبریز موجب التقاط سبک‌های قالی مناطق مختلف با قالی تبریز گردیده است. از جمله می‌توان به قالی‌های نقشه «تبریز نقشه اصفهان» یا «تبریز نقشه کرمان» اشاره نمود. مطالعات میدانی و تحلیل بصری و فنی قالی‌های معاصر تبریز نشان می‌دهد سه عامل زمینه‌ای به صورت تعاملی در شکل‌گیری وضعیت کنونی طراحی و رنگ‌بندی قالی تبریز نقش محوری دارند. ۱- رجشمار بالا و ظرافت بافت، ۲- طراحی واقع‌گرا، ۳- تعدد رنگ، که تأثیر هر یک بر دیگری به صورت افزایشی بوده و سرعت این تغییرات را بیشتر می‌کند.

نمودار ۲. عوامل تاثیرگذار در مولفه‌های قالی معاصر تبریز

ماخذ: نگارندگان

در چرخه طراحی قالی تبریز بر اساس چیدمان تنوعی از طرح‌ها و رنگ‌بندی‌های طراحان، مولفه‌های ساختاری مرتبط با یکدیگر شکل پذیرفته است. مولفه‌هایی همچون بالا بودن رجشمار و ظرافت بافت در قالی‌های معاصر تبریز لزوم به کارگیری طرح‌های مینیاتوری متناسب با کیفیت و ظرافت مواد اولیه را اجتناب‌ناپذیر کرده است. در این میان استفاده از طرح‌های مینیاتوری و پرنقش و نگار نیز موجبات به کارگیری تنوع رنگی را

برای طراحان فراهم نموده است. لذا گرایش عام به استفاده از کثرت رنگی در نقشه های قالی نیز باعث شده است طراحان قالی جهت پاسخ به این نیاز، به سمت استفاده از طرح ها و نقوش طبیعت گرا سوق پیدا کنند، زیرا نقوش واقع گرا و سه بعدی در قیاس با طرح های سنتی و کلاسیک دو بعدی، امکانات بیشتری را برای ابداع و استخدام رنگ های متنوع و بدیع فراهم می آورند (میرزایی، ۱۳۹۹: ۴۶). در روند ذکر شده، سیر تغییر و تحول در قالی معاصر تبریز مشهود است که نمود دید گسترده طراحان تبریزی در انتخاب و گزینش طرح ها و نقشمایه های متنوع امروزی است. نکته متمایز در این میان تغییر و تنوع مولفه های معاصر می باشد که موجب تغییر در نظام طراحی قالی تبریز گردیده است. لذا طراحان معاصر نیز جهت بروزرسانی آثار خود نیازمند همسویی با این تغییرات می باشند. در عصر معاصر طراحان جهت شناخت دنیای پیرامون و نوآوری برطبق سلاقی معاصر نیازمند گسترش اطلاعات خود می باشند. در این میان نقش مراکز آموزشی بارزتر از گذشته مشهود می شود. چرا که امروز با توجه به پر رنگ شدن نقش مراکز آموزشی در شناخت و تحول هنرها از جمله قالی، طراحان قالی نیز به عنوان «طراحان آگاه و خلاق» نقش پررنگ در نظام طراحی قالی ایفا خواهند نمود. در این میان اصطلاح «آگاه و خلاق» به عنوان مولفه بارز طراحان عصر معاصر با دو مولفه «اطلاعات علمی و تجربی» شناخته شده است.

۴.۵ نقش آموزش دانشگاهی در نظام طراحی قالی معاصر تبریز

آموزش از جمله مباحث مهم در علوم، فنون و هنرهای سنتی ایرانی از گذشته تا به امروز بوده است. نظام آموزش سنتی هنرهای ایرانی برگرفته از نظامی ساختارمند از اصولی برگرفته از فرهنگ ایرانی است که قالی ایرانی نیز از این ساختار آموزش سنتی برخوردار بوده است. در ساختار آموزش سنتی قالی نظام «استاد - شاگردی» حاکم بوده است. در نظام استاد - شاگردی بر پایه نقش کلیدی استاد به عنوان طراح اصلی تاکید شده است. معمولا شاگرد پس از گذراندن دوره ای خاص از مرحله مبتدی «پادویی» به مرحله شاگردی ارتقا پیدا می کرد. شاگرد در این مرحله با سپری کردن زمانی طولانی که بر اطلاعات و تجربیات او افزوده می شود به تدریج بر اسلوب کار استاد آشنا می شد. نکته مهم پیروی بدون چون و چرای شاگرد از استاد بوده که گفتنی است که برای پیشرفت در کار، اجازه نداشته از مسیر نظرات هنری استاد منحرف شده و یا اسلوب او را زیر سوال ببرد؛ در غیر اینصورت از دایره شاگردی طرد می شده است. در این نظام قدرت دید و استحکام شیوه استاد معمولا

نخستین جلوه‌هایش را در آثار شاگردانش نشان می‌داده است. در این میان شاگرد با یادگیری قالب و اسلوب فرصت سرمشق قرار دادن آثار استاد را پیدا می‌کرد و در تمامی مراحل کمک یار او محسوب می‌شد. شاگرد جهت ارتقا به مرحله استادی ناچار باید این ضابطه و معیارها که با عنوان نظام طراحی شناخته می‌شود را رعایت می‌نمود. در این ضابطه‌ها و معیارها، اخلاق بر طبق سنت‌های کهن تفسیر می‌شد و حاکم بر آنها بود. از طرف دیگر در شاگردان به تدریج اشتیاقی پدید می‌آورد که انگیزه مادی را در آنها تضعیف می‌کرد. هنگامی که شاگرد به مرحله‌ای از مهارت می‌رسید از استاد خود «اجازه نامه» دریافت می‌کرد و در این صورت می‌توانست به طور مستقل به کار پردازد (آژند، ۱۳۸۰: ۱۲). در گذشته تمامی مشاغل مرتبط در حوزه قالی که می‌توان از آنها به عنوان مجموعه عوامل تولید قالی نام برد (طراحی، رنگ‌رزی، بافندگی، رفوگری و سایر موارد) تماماً به صورت سنتی و استاد-شاگردی بوده است. از آنجا که قالی تبریز از ساختار زیبایی‌شناختی هدفمند متشکل از هماهنگی طرح، نقش و رنگ برخوردار بوده، این امر نشانگر ساختار قدرتمند نظام طراحی قالی این شهر می‌باشد که با نظام آموزشی ویژه که نقش طراحان به عنوان رکن اصلی حائز اهمیت است، شکل پذیرفته است.

امروزه بنابر تغییر و تحولات معاصر، نظام طراحی قالی تبریز نیز متحول گردیده و نقش آموزش دانشگاهی بر ساختار آن افزوده شده و روز به روز پررنگ‌تر می‌گردد. از این رو به دلیل تنوع و تحول رخ داده در شرایط جامعه‌شناختی نیاز به آموزش مدام و بروزرسانی نظام آموزش براساس مولفه‌های عصر معاصر ضروری می‌نماید. دانشگاه‌ها به عنوان مراکز تولید علم و صنعت، نقش بسزایی در پیشرفت هنرهای سنتی با توجه به تحولات عصر معاصر داشته‌اند. چرا که در محیط‌های دانشگاهی به دلیل تبادل نظر مابین اساتید و دانشجویان شهرهای مختلف و بسط و گسترش مطالعات علمی، امکان رشد و توسعه دانش فرش‌شناسی از جمله مطالعات قالی ایرانی فراهم است. لذا برنامه آموزش دانشگاهی فرش در سال ۱۳۷۴ در سیصد و چهاردهمین جلسه شورای عالی برنامه ریزی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به تصویب رسید. بدین ترتیب فرش دستباف نه به عنوان یک کالای تجاری، بلکه به عنوان دانش جدید برای هنرهای سنتی به دانشگاه راه یافت (حشمتی رضوی، ۱۳۸۷: ۳۴۱). طبق آخرین اصلاحیه وزارت علوم در جلسه مورخه ۷ بهمن ۱۳۸۵، ضرورت ایجاد رشته کارشناسی فرش این گونه تعریف شده است: با توجه به اهداف عالی آموزش و نظر به جایگاه فرش در جامعه، جهت حفظ، اشاعه و صیانت از این رشته هنری،

ضروری می‌نماید که در همین راستا موارد زیر مورد توجه واقع شود: ۱-حفظ و تقویت فرهنگ بومی و ملی با توجه به اصالت‌های نقش و رنگ و بافت فرش در هر منطقه؛ ۲-بالا بردن کیفیت تولید و بافت؛ ۳-احیا و ترویج هنر فرش بافی به منظور اشاعه فرهنگ و هنر اصیل ایرانی اسلامی در متن مردم؛ ۴-آموزش نظری و عملی، به منظور تربیت نیروی متخصص؛ ۵-ایجاد زمینه‌های مطالعاتی و تحقیقاتی و دستیابی به استاندارد های مطلوب؛ ۶-ایجاد زمینه اشتغال و توجه به نقش آن در اقتصاد جامعه. (رحیم‌پناه و هوشیار، ۱۳۹۴: ۲۸)

تا با آموزش و تربیت دانشجویان آگاه و خلاق به عنوان یکی از عوامل نظام تولید که در عصر معاصر بر نظام تولید و طراحی قالی افزوده شده‌اند، در حوزه‌های مختلف قالی به صورت جدی به فعالیت بپردازند. دانشگاه‌ها یکی از مراکز مهم ایجاد خلاقیت و نوآوری محسوب می‌شوند. در این مراکز با استفاده از فناوری روز و مطالعه و پژوهش در ساختار سنتی قالی ایرانی سعی در همگرایی مولفه‌های قالی داشته تا بتوانند مسیر تحول قالی را در عصر معاصر هموار نمایند. لذا فارغ التحصیلان دانشگاهی قالی به عنوان «افراد آگاه و خلاق» در ساختار سنتی و معاصر قالی می‌توانند در جهت بروزرسانی طرح و نقش قالی بر طبق سلايق روز در نظام طراحی قالی معاصر تبریز گام بردارند. از آنجایی که شهر تبریز از کانون‌های اصلی طراحی و بافت قالی می‌باشد؛ وجود آموزش واحد در جهت تربیت طراحان خبره و مسلط به قوانین طراحی سنتی قالی از ضروریات اعتلای قالی تبریز می‌باشد. نبود نظام آموزش واحد در نظام طراحی قالی تبریز موجب سیالیت در آموزش و تنوع در کنش‌های طراحان و همچنین انحراف از مبانی سنتی طراحی قالی می‌شود. با بررسی‌های صورت گرفته در وضعیت سنی و تحصیلی طراحان قالی تبریز؛ نتایج نشان دادند که توزیع سنی طراحان فعال قالی تبریز از ۳۱-۷۵ سال بوده است و ۹۰ درصد این افراد از تحصیلات دانشگاهی برخوردار نیستند. عدم وجود طراح زیر ۳۰ سال و با تحصیلات دانشگاهی در بین طراحان فعال و صاحب سبک، نشان از عامل و موثر نبودن دانش‌آموختگان رشته دانشگاهی فرش و طراحان جوان در نظام طراحی قالی تبریز دارد. (میرزایی، ۱۳۹۹: ۸۶) با وجود اینکه اکثریت طراحان تبریز از طریق نظام استاد-شاگردی و حتی گاهی عدم کامل کردن این روند (بدون طی کردن سلسله مراتب شاگردی تا دستیاری و استادی و یا کوتاه کردن یا حذف بخشی از این مسیر) وارد بازار کار شده و مشغول به فعالیت می‌شود. بنابر روند پژوهش حاضر که مطالعات کتابخانه‌ای به همراه پژوهش میدانی صورت پذیرفته، همانطوری که در جدول شماره (۳) ذکر شده است،

مصاحبه‌شوندگان به عنوان فارغ التحصیلان دانشگاهی قالی رضایت از آموزش دانشگاهی داشته‌اند، اکثریت آنان بر تغییر و تحول رخ داده در نظام سنتی طراحی قالی تبریز اشاره نموده و بر همگرایی میان اصول سنتی و نظام معاصر طراحی قالی تبریز اتفاق نظر دارند که در عین حال نوآوری و تحول را نیز لازمه قالی تبریز دانسته‌اند. این افراد بر تفاوت طراحی قالی معاصر تبریز نسبت به ساختار سنتی قالی تاکید نموده و معتقدند با حضور فارغ‌التحصیلان دانشگاهی احیای انواع طرح‌های قالی بنا بر تمامی سلاقی و حوزه‌های هنر قالی میسر خواهد بود. در ساختار طراحی معاصر با وجود فارغ التحصیلان دانشگاهی نظام طراحی شکل پذیرفته است که همسو با نظام استاد-شاگردی و بر مبنای قواعد دانشگاهی دارای نظام ساختارمندی از روش آموزش می باشد. در این راستا استفاده از اساتید مجرب سنتی به همراه اساتید آکادمیک که مجهز به علوم روز و اطلاعات علمی و سنتی می باشند، روند طراحان قالی معاصر را به سمت ساختار منظم و هدفمندی رهنمود ساخته است. در این ساختار طراحان و هنرمندان آگاه نقش اصلی را ایفا می نمایند. همانطوری که در جدول شماره (۳) مشاهده می شود، در آثار فارغ التحصیلان دانشگاهی تناسبات طراحی با رعایت ضوابط سنتی به همراه خلاقیت در طرح و رنگ نمایان است. رعایت دقیق اصول سنتی در کاربرد سنجیده عناصر و نقشمایه‌های اسلیمی و ختایی در جایگاه خاص خود و چیدمان صحیح متن و حاشیه‌ها، تنوع طرح‌ها و چیدمان عناصر بر مبنای نوع طرح، کاربرد سنجیده عناصر تجریدی به تناسب نوع طرح و جایگاه قرارگیری آن در متن و حاشیه، کاربرد سنجیده نقشمایه‌های تجریدی در ترکیب با نقشمایه‌های طبیعت‌گرا، استفاده مناسب از عناصر طبیعت‌گرایی همچون گل‌فرنگ به تناسب موقعیت مکانی، از جمله موارد مورد نظر در این طرح‌ها می باشد.

جدول ۳. تنوع طرح قالی در عصر معاصر و نقش فارغ التحصیلان دانشگاهی

		
تصویر ۹، طرح لیچکو، تنوع، اندازه ۱۸ متری، رجشمار ۵۰	تصویر ۱۰، طرح هندسی، اندازه ۶ متری، رجشمار ۵۰	تصویر ۱۱، طرح محرابی، اندازه قالیچه، رجشمار ۵۰
		
تصویر ۱۲، طرح لیچکو، تنوع، کف ساده، اندازه ۶ متری، رجشمار ۵۰	تصویر ۱۳، متن طرح لیچکو، تنوع، اندازه زرع و نیم، رجشمار ۵۰	تصویر ۱۴، متن طرح چند تنجی، اندازه ۱۲ متری، رجشمار ۵۰

ماخذ: نگارندگان.

جدول ۴. مفاهیم مرتبط با پژوهش

مفاهیم پژوهش			
۱	تعریف طرح و طراح از منظر فارغ التحصیلان فرش	۶	نظر فارغ التحصیلان در مورد شیوه استاد-شاگردی و آموزش دانشگاهی
۲	نظر فارغ التحصیلان در مورد طراحان سنتی بازار و آثار آنها	۷	تاثیر آموزش دانشگاهی در نظام طراحی معاصر.
۳	نظر فارغ التحصیلان در مورد سلاطین مخاطبان معاصر	۸	تفاوت نظام طراحی قالی معاصر با نظام طراحی سنتی.
۴	نظر فارغ التحصیلان در مورد تفاوت دیدگاه طراحان فارغ التحصیل با طراحان شیوه سنتی	۹	عوامل تاثیرگذار در فروش طرح یا به عبارتی مقبولیت یک طرح در بازار.
۵	تاکید بر اهمیت نقش فارغ التحصیلان.	۱۰	جایگاه فارغ التحصیلان دانشگاهی در نظام طراحی فرش معاصر.

ماخذ: نگارندگان.

مطالعه شکل گیری نظام طراحی قالی معاصر ... (میلاد عقلی دیزجی و دیگران) ۴۵۵

جدول ۵. گزاره ها، مفاهیم و مقولات پژوهش

ردیف	نمونه آماری	گزاره های کلامی و مفاهیم
۱	م.م	گرایش سلايق مخاطبان معاصر به طرح های مدرن و مفهومی محبوبیت طرح های نستی با ترکیب عناصر مدرن اهمیت معنا و مفهوم در مخاطبان معاصر نوآوری در طرح و تکنیک در آثار فارغ التحصیلان دانشگاهی برقراری تعادل میان سنت و مدرنیته توسط فارغ التحصیلان دانشگاهی اهمیت شیوه استاد- شاگردی به دلیل تمرکز بر یادگیری عملی و تجربی اهمیت آموزش دانشناهی در ارائه دانش نظری اهمیت ارتباط و همگرایی دو روش برای ایجاد نتیجه بهتر
۲	آ.آ	مخاطب آگاه است مخاطب ناآگاه پایبندی فارغ التحصیلان آموزشی بر اصول و قواعد طراحی سنتی نوآوری در آثار فارغ التحصیلان دانشگاهی نظام استاد شاگردی کامل کننده ی آموخته های دانشگاهی
۳	س.ل	ارتباط سلايق مخاطبان معاصر به مدرنیته تاثیر دکوراسیون منزل در سلايق مخاطبان عدم اطلاع دانشگاه از سلیقه بازار وجود ارتباط خوب و مستمر میان دانشگاه و بازار یعنی ارتباط شیوه آموزش استاد-شاگردی و آموزش دانشگاهی آموزش دانشگاهی شیوه یادگیری به صورت سنتی بوده تفاوت طراحی قالی معاصر با نظام طراحی سنتی طراحی معاصر بیشتر به دنبال ایده پردازی و طراحی سنتی فرش چارچوب ها را برای ما در طراحی مشخص می کند. عوامل تاثیرگذار در مقبولیت یک طرح در بازار ایده پردازی موفق، رنگ آمیزی عالی
۴	آ.ف	سلايق مصرف کننده ی معاصر فرش شامل کلاسیک و سنتی پسند و مدرن پسند. اهمیت طرح های مدرن از نظر مخاطب امروزی پایبندی طراحان سنتی و بازاری پایبند به اصول و قوانین عدم پایبندید به قوانین در طراحان فرش امروزی خلاقیت از نظر طرح و رنگ تکرار ، نقش طراحان سنتی. معمترین عامل در ارزش فرش، طرح اصولی و معنادار (جای گذاری مرتبط و هماهنگی موتیف ها) با رنگبندی اصولی اهمیت خلاقیت با رعایت اصول در میان فارغ التحصیلان . اهمیت آموزش به دو شیوه استاد شاگردی و آموزش دانشگاهی به طور هم زمان .
۵	ف.ف	تفاوت سلايق مخاطبان بنا بر محیط جغرافیایی می تواند گرایش مخاطبان معاصر به سمت فرش های مدرن تاثیرمتراز ساختمان ها در ابعاد فرش

ردیف	نمونه آماری	گزاره های کلامی و مفاهیم
		دانشجویان فرش بیشتر مایل هستند خود را درگیر اصول و قواعد کار طراحی نکنند. اهمیت نیاز بازار در فروش طرح و یا مقبولیت آن تغییر سلیقه مردم هنرمند یعنی جسارت، خلاقیت و نوآوری اهمیت هر دو شیوه آموزش دانشگاهی و استاد و شاگردی
۶	آ. د	اهمیت خلاقیت و ذوق هنری و افکار طراح اهمیت سفارش در میان طراحان سستی بازار اطلاعات اندک از اصول و چارچوب اهمیت سلیقه بازار و مسلط بودن به چارچوب اصلی طراحی سلیقه کاملاً تحت تأثیر مد و دکوراسیون اهمیت همکاری استاد سستی با فارغ التحصیلان قالی معاصر مدرن تر از قالی سستی اهمیت طرح در شناخت سلیقه مخاطب، معروف بودن طراح
۷	ف. آ	متنوع سلیقه مخاطبان معاصر بیشتر طراحان سستی بصورت استاد شاگردی کسب تجربه کرده اند اهمیت تکنولوژی در دنیای علم و هنر وظایف فارغ التحصیلان دانشگاهی کسب تجربه از تجربیات طراحان موفق بازاری و سستی رابطه طراح سستی و بازاری عوامل موثر در مقبولیت یک طرح ، بروز بودن و تنوع بالا در طراحی و فرش و کیفیت و حفظ اصالت فرش ها ورود فارغ التحصیلان به عرصه کار و تولید در صنعت هنر فرش یا در امور تحقیقاتی اهمیت روش استاد شاگردی

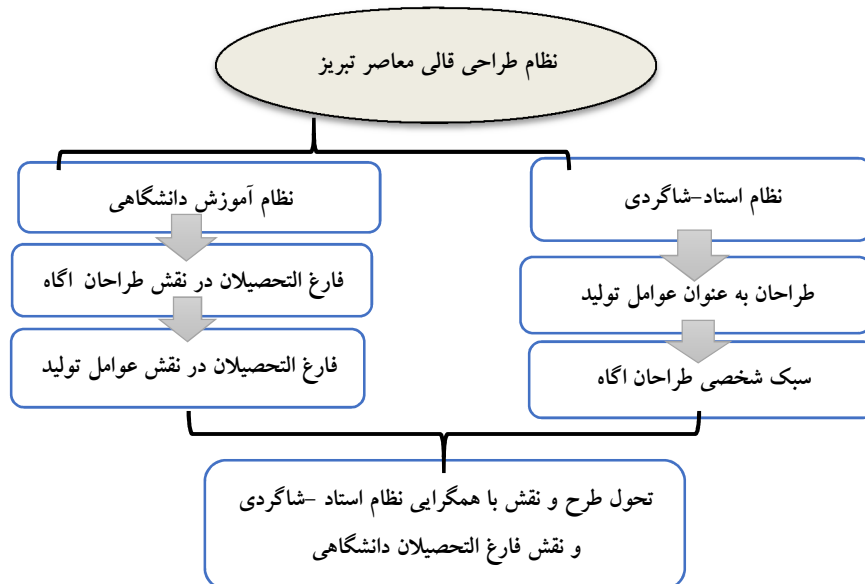
ماخذ: نگارندگان

جدول ۶. مقولات برگرفته از مفاهیم اصلی پژوهش

ردیف	مقولات اصلی مرتبط با مفاهیم	سبک سستی استاد - شاگردی	سبک فارغ التحصیلان دانشگاهی
۱	تنوع و نوآوری و تحول	*	***
۲	ارتباط دانشگاه و بازار	*	*
۳	تاکید بر سبک استاد-شاگردی	***	***
۴	تاکید بر آموزش دانشگاهی	**	***
۵	تاکید بر سبک فردی طراح	***	***

ماخذ: نگارندگان

در نتیجه حضور فارغ التحصیلان دانشگاهی در نقش طراحان قالی در روند تولید قالی تبریز ضروری بوده و تنوع و تحول طرح و نقشمایه‌ها را به همراه خواهد داشت. در وهله اول موجب ایجاد آموزش واحد در جهت تربیت طراحان متخصص و آگاه می‌شود؛ چرا که در نظام آموزش دانشگاهی، فارغ التحصیلان رشته فرش از هر دو مهارت علمی و تجربی بهره‌مند می‌شوند. به نحوی که در محضر اساتید بزرگ طراح تبریزی آموزش دیده (تاکید بر نظام استاد-شاگردی به همراه آموزش دانشگاهی از نظر فارغ التحصیلان) و از سویی نیز با مطالعات و آموزش‌های حوزه فرش شناسی با تنوع نظریات آشنا خواهند شد. چرا که امروزه شناخت سلايق معاصر در جهت بروز رسانی و تحول قالی نیاز ضروری می‌باشد. در وهله دوم وجود نظام آموزش دانشگاهی موجب متناسب سازی آموزش با نیازهای موجود بازار کار و همچنین خود قالی می‌گردد. در واقع با آموزش دانشگاهی، فارغ التحصیلان دانشگاهی به عنوان طراحان آگاه در نظام طراحی قالی تبریز ضمن شناخت اصول سنتی و همچنین آشنایی با سلايق مخاطبان معاصر به بازتولید نوآورانه طرح‌ها و نقشمایه‌های قالی معاصر می‌پردازند. لذا همگرایی مولفه‌های ذکر شده با نقش آگاهی طراحان بنابر آموزش دانشگاهی میسر است که موجب عدم تکرار در طرح‌های قالی و ایجاد طرح و نقش متحول شده بر اثر سلايق مخاطبان می‌گردد. از سویی نیز به دلیل تنوع گستره طرح و نقش قالی تبریز، امکان بیراهه رفتن طراحان از اصول سنتی وجود دارد؛ لذا با افزایش آگاهی و شناخت بیشتر می‌توان از این معضل جلوگیری نمود. برطبق نمودار شماره (۳) نظام طراحی قالی معاصر تبریز با افزوده شدن فارغ التحصیلان دانشگاهی ساختار جدیدی یافته است.

نمودار ۳. نظام طراحی قالی معاصر تبریز

ماخذ: نگارندگان

بنابر روش پژوهش حاضر که با مصاحبه از خبرگان و فارغ التحصیل دانشگاهی انجام یافته، موارد ذکر شده در جدول شماره (۷) بیان شده است.

جدول ۷. نقش فارغ التحصیلان دانشگاهی در تحول نظام طراحی قالی تبریز

مؤلفه قالی تبریز	نقش نظام سنتی	نقش نظام آموزش دانشگاهی	پایبندی به اصول اصلی قالی ایرانی	همگرایی نظام سنتی و آموزش دانشگاهی	شکل گیری سبک فردی	تغییر و تحول
قالی سنتی	*****	-----	*****	-----	*****	*****
قالی معاصر	*****	*****	***	*****	*****	*****

ماخذ: نگارندگان

۶. نتیجه گیری

قالی تبریز بنابر اقتضاعات هنری و اجتماعی سیر تنوع و تحول زیبایی شناختی در طرح و نقش را سپری نموده است. بر اساس نقش جامعه شناختی قالی در عصر معاصر که سرعت

این تحولات به دلیل گسترش ارتباطات افزایش یافته، بازبینی و باز تولید هنری ضروری است. از جمله عواملی که می‌تواند بر پایه آموزش اصول سنتی به همراه شناسایی سلايق معاصر موجبات تحولات قالی تبریز گردد، مراکز آموزشی دانشگاهی و فارغ التحصیلان نظام آموزشی می‌باشند. با پرورش هنرمندان و طراح آگاه و مطلع دانشگاهی با عنوان فارغ التحصیلان دانشگاهی در بازار و مجموعه های تولیدی قالی روند همسویی تغییر و تحولات عصر معاصر با اصول و طرح های سنتی قالی ایران رخ می‌نماید. از این رو شاهد شکل‌گیری نظام طراحی تحول یافته ای در قالب ساختار نظام مند قالی تبریز هستیم که مجموعه عوامل تولید در آن نقش دارند. در این میان نقش عوامل مختلف از جمله طراحان قالی حائز اهمیت است که در قالب خلاقیت تصویری نمود دارد. نتیجه این روند در تنوع طرح و نقش برطبق سلايق معاصر بروز خواهد نمود. چرا که در عصر معاصر مفاهیمی چون نوآوری و تنوع به دلیل تنوع سلايق طراحان و مخاطبان از جمله مهمترین ارکان نظام طراحی قالی محسوب می‌شود. در عصر معاصر علی‌رغم تغییراتی اساسی در ساختار عوامل تولید قالی تبریز، طراحان به عنوان عاملان اصلی تنوع و تحول قالی تبریز نقش خود را ایفا می‌نمایند که نمود خود را در طرح ها و نقشه ها نمایان می‌سازد. امروزه در مسیر رشد و تحول قالی تبریز فارغ التحصیلان این رشته هنری به عنوان طراحان آگاه و خلاق شناخته شده اند که با دو مولفه «مطالعات علمی به همراه آموزش تجربی» موجبات تحول طرح و نقش را فراهم نموده اند. لذا با توجه به تغییر و تحول جامعه شناختی و روند شکل‌گیری قالی تبریز، شاهد تغییر و تحول نظام طراحی قالی با افزودن «نقش فارغ التحصیلان دانشگاهی قالی» هستیم. نقش این طراحان به عنوان طراحان آگاه حیطه مطالعات قالی، با ایجاد طرح های متنوع و نوآوری شده بیشتر نمایان می‌شود. امروزه فارغ التحصیلان دانشگاهی که خود بخشی از جامعه طراحان فرش تبریز را تشکیل می‌دهند با بهره‌گیری از آموزش دانشگاهی در جهت ایجاد قوه خلاق و همچنین آگاهی از قواعد و اصول طراحی سنتی به عنوان نوآوری آگاهانه و خلاقیت هنری در این نظام مشغول به فعالیت می‌باشند. بنابر سوالات مطرح شده در عصر معاصر فارغ التحصیلان دانشگاهی به عنوان عضو تاثیرگذاری از مجموعه عوامل تولید در تحول نظام طراحی قالی تبریز به عنوان «طراحان آگاه به اصول سنتی به همراه مولفه های معاصر» ایفای نقش می‌نمایند. به نحوی که امروزه بنابر تغییر و تحولات ساختار قالی تبریز که تحت تاثیر تحولات عصر معاصر رخ نموده است، ایجاد نظام آموزش دانشگاهی که دامنه مطالعات پژوهشی و عملی هنر-

صنعت قالی را در بردارد، شکل پذیرفته و در مسیر تحول گسترش یافته است. براساس نظریات پژوهشگران معاصری چون هوارد بکر که به تعریف دنیای هنر پرداخته و بر اهمیت جایگاه هنرمندان تاکید دارد، در قالی معاصر همچنان بر نقش اصلی طراحان تاکید می شود. این طراحان با آموزش های دانشگاهی به همراه تجربه عملی در بازار، می توانند با مولفه آگاهی و خلاقیت در نظام تولید قالی معاصر نقش کلیدی ایفا نمایند. از این رو به عنوان طراحان آگاه و خلاق موجبات تنوع و تحول طرح و نقش قالی تبریز فراهم خواهند نمود. چرا که همین طرح و نقش نتیجه فعالیت عوامل تولید آموزش دیده دانشگاهی بوده که با ذوق و خلاقیت به دنبال نوآوری در طراحی قالی هستند. در نتیجه همسویی میان نظام طراحی سنتی که از ساختار استاد شاگردی برخوردار بوده با نظام طراحی معاصر دانشگاهی که از ساختار فارغ التحصیلان دانشگاهی برخوردار بوده، در تحول قالی معاصر تبریز حائز اهمیت است. در نتیجه تفاوت رویکرد دانشگاهی با سنتی تربیت طراحان متخصص و آگاه با دو مهارت علمی و تجربی است. مولفه آگاهی در رویکرد دانشگاهی با شناخت اصول سنتی و همسویی آن با سلايق مخاطبان معاصر موجبات بازتولید نوآورانه طرح ها و نقشمایه های قالی است. لذا مولفه هایی همچون عدم تکرار در طرح های قالی و سلیقه یابی در جهت طراحی متناسب با سلايق مخاطبان حائز اهمیت است. لذا در طرح قالی ها کاربرد متناسب نقشمایه های تجربیدی به همراه طبیعت گرا، ترکیب سنجیده عناصر بصری طرح، طراحی انواع مختلف طرح قالی، تنوع ابعاد قالی مشهود است.

پی‌نوشت

۱. این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد آقای میلاد عقلی دیزجی با عنوان «تحلیل جامعه شناختی روابط دنیای هنر قالی تبریز بر مبنای دیدگاه هوارد بکر و ارائه یک اثر مبتنی بر مطالعات» است که به راهنمایی آقای دکتر عبدالله میرزایی و خانم دکتر مریم متفکر آزاد در دانشگاه هنر اسلامی تبریز به انجام رسیده است.

کتاب‌نامه

آژند، یعقوب (۱۳۸۰)، «نظام سنتی استاد شاگردی در نقاشی ایران». هنرهای زیبا. شماره ۱۰. ۴-۱۲.
اربابی، بیژن (۱۳۸۷)، «ارزیابی شیوه های طبقه بندی طرح و نقش فرش ایران». گلجام. شماره ۱۱. ۵۷-۷۴.

مطالعه شکل‌گیری نظام طراحی قالی معاصر ... (میلاد عقلی دیزجی و دیگران) ۴۶۱

- بکر، هوارد (۱۴۰۲)، «جهان‌های هنری». نشر بان. ترجمه: حسن خیاطی.
- پورنامی، جواد و اکبری، فاطمه (۱۳۹۷)، «آموزش جامع طراحی فرش» دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- تجدد، حسین (۱۳۹۱)، دایره‌المعارف فرش دستباف ایران، جلد اول، تهران، انتشارات دایره‌المعارف اسلامی.
- حشمتی‌رضوی، فضل‌الله (۱۳۸۷)، تاریخ فرش، تهران: سمت.
- حشمتی‌رضوی: فضل‌الله (۱۳۹۵)، تاریخ فرش سیر تحول و تطور فرش بافی ایران، تهران: سمت.
- رحمتی، سیدمحمدحسین (۱۳۸۷)، آسیب‌شناسی طراحی فرشهای رایج و نوآوری در آنها، گلجام، شماره ۱۰-۴۷-۶۸.
- رحیم پناه، فاطمه، هوشیار، مهران (۱۳۹۴)، جایگاه و میزان تاثیر رشته دانشگاهی فرش در بهبود اقتصادی فرش ایرانی در دوران معاصر، گلجام، شماره ۲۷، ۲۳-۳۹.
- خوهرسند رحیم‌زاده، مجید (۱۳۸۵)، «شناخت عوامل موثر بر انتخاب رشته فرش دستباف...». گلجام. شماره ۲. ۷۷-۸۷ به این منبع نه در متن و نه در پیشینه اشاره نشده است.
- شعبانی خطیب، صفرعلی (۱۳۸۷)، فرهنگ‌نامه تصویری آرایه و نقشه فرش‌های ایران. قم: انتشارات سپهر اندیشه.
- صوراسرافیل، شیرین (۱۳۸۱)، طراحان بزرگ فرش ایران، تهران، نشر پیکان.
- کرمی، پریسا (۱۳۹۲)، «مطالعه تطبیقی و مستندسازی شیوه‌های رایج رنگ و نقطه‌گذاری نقشه‌های قالی تبریز و اصفهان و ارائه یک اثر مبتنی بر مطالعات» پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد. تبریز: دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- متفکرآزاد، مریم (۱۴۰۲)، «تحلیل تحولات نگاره‌های تصویری طرح گلستانی تبریز» رساله دکتری. تبریز: دانشگاه هنر اسلامی تبریز.
- متفکرآزاد، مریم، عقلی‌دیزجی، میلاد، (۱۴۰۳) «مطالعه قالی معاصر تبریز با معرفی و بررسی آثار طراحان بنام (مطالعه موردی: استاد هدایت‌الله حمیدزاده سالاری)» فردوس هنر، ۴ شماره ۱۵، ص ۶
- میرزایی، عبدالله و عارف‌پور، فاطمه (۱۳۹۲)، «معرفی و بررسی انواع روش‌های تهیه نقشه فرش در تبریز». جلوه هنر. شماره ۱۰.
- میرزایی، عبدالله، (۱۳۹۹)، مصادیق تغییر در مولفه‌های بصری قالی‌های معاصر تبریز، نامه هنرهای تجسمی و کاربردی، سال سیزدهم، شماره ۲۸، ۳۵-۴۷.
- میرزایی، عبدالله، (۱۳۹۸)، تاثیر جهانی شدن بر مولفه‌های هویتی قالی‌های معاصر تبریز، باغ نظر، ۱۶ (۷۲)، ۳۳-۴۰.